

Andrzej Pieczywok

prof. nadzw. dr hab., Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
ORCID: 0000-0002-4531-0630

Edukacja obronna młodzieży szkolnej i studentów w Wielkiej Brytanii

Wprowadzenie

Rola i znaczenie bezpieczeństwa we współczesnych społeczeństwach są niepodważalne. Wysoki poziom jego poczucia buduje zaufanie obywateli do własnego państwa, przyczynia się do wzrostu integracji społecznej i powiększenia kapitału społecznego. Z kolei jego brak drastycznie obniża egzystencjonalne, subiektywne poczucie bezpieczeństwa i prowadzi do alienacji jednostki w społeczeństwie.

Ważną częścią kształtowania bezpieczeństwa ludzi są działania obronne. Istotną rolę udziału społeczeństwa w tym aspekcie dostrzegły organizacje międzynarodowe oraz liczne państwa, które coraz wyraźniej – szczególnie w Europie – widzą potrzebę włączenia społeczeństw w system obrony narodowej. Zmieniająca się rzeczywistość oraz stale pojawiające się w mediach informacje o kolejnych zamachach terrorystycznych, napływie uchodźców, potrzebie zachowania własnej tożsamości narodowej w dobie globalizacji i manewrach wojskowych prowadzonych przez Rosję, nie mogły pozostać bez wpływu na sytuację społeczno-polityczną w Wielkiej Brytanii, która budzi obawy jej obywateli. Dotyczą one możliwości utrzymania aktualnego stanu bezpieczeństwa państwa jako całości oraz samego społeczeństwa. Równocześnie wśród Brytyjczyków wzrasta świadomość i potrzeba zwiększenia umiejętności obronnych.

Szczególnie ważną kwestią mającą znaczny wpływ na bezpieczeństwo obywateli jest właściwie realizowana edukacja dla bezpieczeństwa, w tym edukacja obronna. Jest ona obszarem wieloaspektowym, wymagającym integracji wielu dziedzin bezpośrednio odnoszących się do życia jednostek i społeczności. Jednym z zasadniczych czynników wpływającym na jakość edukacji obronnej oraz poziom

zainteresowania młodzieży tym tematem jest skala i rodzaj zagrożeń występujących w Wielkiej Brytanii, a także kwestie dotyczące świadomości obywatelskiej.

Celem artykułu jest przedstawienie wybranych form i obszarów edukacji obronnej młodzieży szkolnej i studentów w Wielkiej Brytanii oraz wskazanie na pewne podobieństwa i różnice dotyczące ich realizacji.

Tożsamość pojęć dotyczących edukacji obronnej

Charakteryzując edukację obronną młodzieży szkolnej i studentów w Wielkiej Brytanii, warto w pierwszej kolejności wyjaśnić kilka znaczących w tym obszarze pojęć. Jednym z nich jest pojęcie edukacji dla bezpieczeństwa.

Można stwierdzić, że edukacja ta jest wielowymiarowym, systemowym kształceniem i wychowaniem dzieci, młodzieży oraz dorosłych (szkolnym i pozaszkolnym, ustawicznym, problemowym, aksjologicznym itp.). Jej celem jest formowanie całości kształtu zdolności życiowych człowieka, kształtowanie jego tożsamości (dojrzałości, świadomości) oraz przygotowanie do życia w społeczeństwie. Szczególne znaczenie w kreowaniu właściwych postaw i wartości oraz zdobywaniu wiadomości i umiejętności w obszarze przeciwdziałania różnym zagrożeniom odgrywa edukacja dla bezpieczeństwa. Jest ona jedną z podstawowych dróg kształtowania bezpieczeństwa, a także radzenia sobie w sytuacjach trudnych i konfliktowych. Edukacja dla bezpieczeństwa jest istotną częścią procesu dydaktyczno-wychowawczego i działań profilaktycznych, ukierunkowanych głównie na wychowanie obywatelskie, komunikacyjne oraz na edukację prozdrowotną i ekologiczną¹.

Kolejnym pojęciem związanym z problematyką niniejszego artykułu jest edukacja obronna. Wpływa ona na kształt przyszłych postaw obywatelskich, jak również potencjał obronny, decydując o sile i potęgze państwa. Zależnie od ujęcia jej problemu, jest różnie definiowana. Można przyjąć, iż jest to ogół zamierzonych procesów polegających na kształtowaniu świadomości obronnej obywateli oraz poszerzaniu wiedzy i umiejętności służących stałemu zwiększaniu efektywności ich działania, a także grup społecznych, instytucji oraz organów władzy państwowej i samorządowej w celu przeciwstawienia się wszelkim zagrożeniom podczas pokoju, kryzysów i wojny. Ten rodzaj edukacji zawiera w sobie wychowanie obronne oraz kształcenie (nauczanie i uczenie się) obronne². Podkreśla się tym samym, iż tworząc całość procesów wpływających na rozwój jednostki, stanowi ona jednocześnie system, w którym wyszczególnić można ludzi (nauczający, uczący się), materiały (niezbędne w procesie kształcenia), jak również procedury (stosowane metody działania). Elementy te są od siebie zależne³.

Powyższy system edukacji obronnej składa się z kilku podsystemów. Najważniejsze to: podsystem kształcenia obronnego, wychowania obronnego oraz oświaty. Każdy z nich realizuje określone, różniące się między sobą cele. Jednak

¹ Zob. M. Chmielecki, *Edukacja dla bezpieczeństwa w szkole wyższej – zagrożenia, wyzwania, szanse*, „Zeszyty Naukowe AON” 2016, nr 1, s. 48.

² *Leksykon obronności. Polska i Europa*, red. M. Huzarski, J. Wołęjszo, Warszawa 2014, s. 194.

³ M. Kucharski, *Edukacja obronna*, Warszawa 2002, s. 3.

zdecydowana większość podsystemów ma wspólne korzenie i odnosi się do: kształtowania świadomości obronnej obywateli oraz postaw obronnych młodzieży i dorosłych, nabywania wiedzy i umiejętności z zakresu obronności państwa, historii i tradycji rozwoju sił zbrojnych, a także kształtowania zdolności do obrony przed zagrożeniami, głównie z obszaru bezpieczeństwa militarnego i terrorystycznego. Ważną częścią funkcjonowania systemu edukacji obronnej są tworzone pojęcia i poglądy na temat wojen i bitew, które historycznie miały miejsce w rozwoju społeczeństw⁴.

Zorganizowanie potencjału obronnego poprzez przygotowanie społeczeństwa do różnych zagrożeń, stanowi wspólny cel każdego z podsystemów edukacji obronnej.

Ostatnim pojęciem związanym bezpośrednio z tematyką artykułu jest pojęcie obronności. *Jest ona* definiowana przez słownik jako „jedna z podstawowych dziedzin działalności państwa, mająca na celu przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom”⁵. W Strategii Obronności Rzeczypospolitej Polskiej obronność jest „dziedziną bezpieczeństwa narodowego, stanowiącą sumę wszystkich cywilnych i wojskowych przedsięwzięć mających na celu zapobieganie i przeciwstawienie się wszelkim potencjalnym zagrożeniom bezpieczeństwa państwa, zarówno militarnym, jak i pozamilitarnym, mogącym doprowadzić do kryzysu polityczno-militarnego”⁶. Natomiast Stanisław Koziej określa ją jako „zdolność państwa do przeciwstawiania się najniebezpieczniejszym zagrożeniom, jakimi są zagrożenia wojenne”⁷.

Adam Tomaszewski zauważa, że „[...] *obronność* jest też często utożsamiana z pojęciem *obrona narodowa*, która w literaturze jest definiowana zwykle, jako całościowy kształt sił i środków oraz działań podejmowanych przez państwo i społeczeństwo w celu zapobiegania i przeciwdziałania zagrożeniom destabilizującym bezpieczeństwo narodowe. W pojęciu tym nie eksponuje się tak jak w *obronności* działań podejmowanych na arenie międzynarodowej oraz nie podkreśla się obecności w sojuszach obronnych. Pojęcie *obrony narodowej* dotyczy najczęściej przyjętej koncepcji i własnego systemu obronnego państwa”⁸.

Przestrzeń edukacji obronnej młodzieży szkolnej w Wielkiej Brytanii

Wielka Brytania niezmiennie odgrywa istotną rolę w globalnym systemie bezpieczeństwa, będąc członkiem NATO i Unii Europejskiej oraz posiadając stałe miejsce

⁴ Zob.: S. Walasik, *Edukacja obronna w kształtowaniu świadomości obronnej młodzieży akademickiej – raport z badań*, „Zeszyty Naukowe AON” 2016, nr 1, s. 59.

⁵ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław 1969, s. 248–249.

⁶ *Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej. Strategia sektorowa do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009, s. 3.

⁷ S. Koziej, *Koncepcja wspólnego bezpieczeństwa w Europie a obronność Polski*, [w:] *Wystarczalność obronna*, red. P. Sienkiewicz, Warszawa 1996, s. 33.

⁸ A. Tomaszewski, *Obronność w teorii i praktyce*, [w:] *Obronność jako dyscyplina naukowa*, red. A. Polak, K. Krakowski, Warszawa 2015, s. 41.

w Radzie Bezpieczeństwa ONZ. Warto zatem przyrzeć się bliżej funkcjonowaniu edukacji obronnej w tym regionie, szczególnie, że lata 2014–2015 przyniosły Wielkiej Brytanii szereg wyzwań w dziedzinie bezpieczeństwa. W dodatku nałożyły się one na kwestię bardzo aktualnego Brexitu⁹.

Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej dzieli się na cztery części: Anglię, Walię, Szkocję oraz Irlandię Północną. W każdym z krajów realizowane są odrębne przepisy dotyczące oświaty, dlatego zaobserwować możemy rozbieżności w systemie edukacji. Warto przy tym zauważyć, że najmniejsze różnice obserwuje się w Anglii oraz Walii. Największą autonomię w kwestii tworzenia oświaty posiada natomiast Szkocja. Z kolei w Irlandii przepisy wdrażane są przez Zarządy ds. Edukacji i Bibliotek (*Education and Library Boards*)¹⁰.

W brytyjskich szkołach na wszystkich szczeblach kształcenia realizowane są zajęcia mające na celu przygotowanie dzieci i młodzieży do właściwego reagowania w przypadku pojawiających się różnego typu zagrożeń. W pierwszej kolejności dotyczą one: właściwego zachowania na ulicach, drogach lub podczas wypadku, a także konieczności udzielenia pierwszej pomocy, czy poinformowania właściwych instytucji o wystąpieniu sytuacji kryzysowej. Dalszy etap nauczania (szkoły średnie) przypomina formy edukacji dla bezpieczeństwa. Dopiero w systemie pozaszkolnym możemy spotkać typowe zajęcia z edukacji obronnej młodzieży.

W szkołach nie ma odrębnego przedmiotu poświęconego realizacji zagadnień związanych z edukacją obronną. Natomiast dość szeroko poruszana jest problematyka bezpieczeństwa – głównie w sposób teoretyczny – na przedmiotach dotyczących m.in. wiedzy z zakresu zdrowia, życia społecznego i ekonomii. W Anglii ten blok wiedzy funkcjonuje pod nazwą edukacji osobistej, społecznej, zdrowotnej oraz ekonomicznej, a w Walii jako edukacja osobista i społeczna. W Irlandii Północnej i Szkocji analogiczne treści są przekazywane na zajęciach z rozwoju osobistego i komunikacji oraz na lekcjach z wiedzy o zdrowiu i dobrobycie. Szczegółowe wytyczne dotyczące nauczania sporządza Stowarzyszenie PSHE (formalnie *PSHE Subject Association*) zrzeszające specjalistów zajmujących się opracowywaniem scenariuszy lekcji oraz narzędzi edukacyjnych wykorzystywanych w procesie kształcenia. Stowarzyszenie prowadzi szereg działań zmierzających do wprowadzenia regulacji zobowiązujących wszystkie brytyjskie szkoły podstawowe i średnie do organizowania zajęć z edukacji osobistej, zdrowotnej, społecznej i ekonomicznej, która „pozwoли uczniom czuć się bezpiecznie i zachować zdrowie, a także przygotować się do życia i pracy w Wielkiej Brytanii”¹¹.

W tym miejscu warto zauważyć, iż w Wielkiej Brytanii występuje szeroka promocja bezpieczeństwa drogowego na wszystkich poziomach kształcenia. W szkołach i przedszkolach realizowane jest ono zarówno w sposób teoretyczny, jak i praktyczny. Istnieje bardzo rozbudowana pozalekcyjna edukacja dla bezpieczeństwa ruchu drogowego (specjalne pakiety edukacyjne, sprawna współpraca rodziców ze

⁹ J. Tomaszewski, *Wybrane aspekty polityki bezpieczeństwa Wielkiej Brytanii*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 36, s. 25.

¹⁰ K.P. Marczuk, *Problemy bezpieczeństwa wewnętrznego w Wielkiej Brytanii*, [w:] *Problemy bezpieczeństwa wewnętrznego w wybranych państwach*, red. S. Sulowski, Warszawa 2013, s. 54–55.

¹¹ *Why PSHE matters*, PSHE Association, <https://www.pshe-association.org.uk/what-we-do/why-pshe-matters> [dostęp: 5.05.2019].

szkołą oraz lokalną policją). W wychowanie komunikacyjne zaangażowane są organizacje i instytucje rządowe oraz pozarządowe¹², w tym wszelkie stowarzyszenia, towarzystwa ubezpieczeniowe, a nawet koncerny samochodowe.

Na terytorium Zjednoczonego Królestwa funkcjonuje wiele podmiotów oferujących usługi w zakresie udzielania pierwszej pomocy. Szeroką kampanię społeczną mającą zachęcić brytyjskie placówki do zajęcia się tą tematyką prowadzi np. Pogotowie Świętego Jana. Stowarzyszenie na swoich stronach internetowych oferuje skierowane do uczniów i nauczycieli materiały szkoleniowe z zakresu pierwszej pomocy, organizuje konkursy i zabawy oraz zrzesza profesjonalistów, którzy przeprowadzają lekcje pokazowe. Co więcej dzieci powyżej 7 roku życia mogą zaangażować się w funkcjonowanie organizacji poprzez uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych (spotkania odbywają się zwykle raz w tygodniu i trwają około 90 minut), a później również poprzez pomoc w przygotowaniach poszczególnych programów¹³.

Wiele zagadnień związanych z szeroko pojętą edukacją na rzecz bezpieczeństwa młodzieży szkolnej jest realizowanych poza formalnym systemem kształcenia. Jednym z nich są nieobowiązkowe szkolenia z pierwszej pomocy oraz tematów dotyczących promieniowania i radioaktywności. W ostatnich latach pojawiały się postulaty włączenia do podstawy programowej wychowania fizycznego elementów samoobrony. Podkreśla się pozytywny wpływ takich zajęć na osobowość młodych ludzi, przejawiający się wzrostem pewności siebie, zachowaniem dyscypliny oraz lepszym samopoczuciem. W działaniach edukacyjnych na rzecz bezpieczeństwa dzieci i młodzieży szeroko rozpatruje się kwestie ryzyka, jakie niosą za sobą takie problemy jak: przedsięwzięcia antynarkotykowe, bezpieczeństwo seksualne itp.

Edukacja obronna młodzieży w Wielkiej Brytanii

W Wielkiej Brytanii do edukacji obronnej młodzieży szkolnej i studentów przykłada się dużą wagę, jednak głównie w systemie pozalekcyjnym; oparta jest ona na zasadzie całkowitej dobrowolności. Wszystko co czyni się w tym zakresie, świadczy o dobrze zorganizowanym systemie szkolenia poza wojskiem, który jest przeznaczony dla ochotników. Rodzaje sił zbrojnych od początku XXI wieku rekrutują młodzież, która po zakończeniu nauki stanowi główne źródło pozyskiwania przyszłych kadr dowódczych wojsk regularnych oraz rezerwowych formacji zbrojnych.

Uczniowie dość aktywnie uczestniczą w zajęciach organizowanych przez różne organizacje paramilitarne, mając tym samym możliwość zdobycia wiedzy i doświadczenia, które mogą być później rozwijane podczas specjalistycznych szkoleń wojskowych na uniwersytetach cywilnych.

¹² Przykładem może tutaj być *The Royal Society for the Prevention of Accidents* (RoSPA), charytatywna organizacja mająca na celu ratowanie życia oraz zapobieganie wypadkom drogowym, prowadząca szereg kampanii o tematyce związanej z bezpieczeństwem drogowym. Warto zauważyć, że organizacja ta odgrywa znaczącą rolę w kwestii wprowadzania przepisów związanych np. z obowiązkiem zapięcia pasów bezpieczeństwa czy zakazem używania telefonów komórkowych podczas jazdy.

¹³ *Badgers (ages 7–10)*, St John Ambulance, <http://www.sja.org.uk/sja/young-people/badgers-ages-7-10.aspx> [dostęp: 7.05.2019].

Młodzież w przedziale wiekowym 13–18 lat ma możliwość uczestniczenia w szkoleniu obronnym, które prowadzone jest przez cztery organizacje podlegające Ministerstwu Obrony (*Ministry of Defence*). Ich celem jest zapewnienie ambitnych i przyjemnych zajęć oraz lepsze przygotowanie młodych ludzi do funkcjonowania w społeczeństwie. Kadeci mają nie tylko możliwość zdobycia nowych umiejętności i zaangażowania się w ryzykowne działania w zdyscyplinowanych i dobrze zorganizowanych organizacjach, ale także mogą zdobyć kwalifikacje specjalistyczne (wojskowe), przydatne w przyszłej edukacji i karierze zawodowej.

Wspomniane organizacje to: Połączone Siły Kadetów (*Combined Cadet Force*), Kadeci Wojsk Lądowych (*Army Cadet Force*) oraz Kadeci Morscy (*Sea Cadet*) i Kadeci Powietrzni (*Air Cadet*)¹⁴.

Połączone Siły Kadetów są organizacją, która działa wyłącznie na terenie szkół, a zgodę na to musi wyrazić dyrektor placówki. Zatwierdza on instruktorów – żołnierzy służby czynnej lub rezerwistów – prowadzących zajęcia. Głównym celem organizacji jest zapewnienie młodym ludziom możliwości rozwijania umiejętności przywódczych, samodzielności, dzielności i wytrzymałości. Połączone Siły Kadetów dzielą się na 3 sekcje:

- marynarka wojenna (*Royal Navy*);
- piechota (*Army*);
- lotnictwo (*Royal Air Force*)¹⁵.

Warto zauważyć, że organizacja ta nie stanowi części armii, a jej celem nie jest przygotowywanie młodzieży do czynnej służby, chociaż zdobyta wiedza znacznie ułatwia jej rozpoczęcie w wieku dorosłym.

Zajęcia odbywają się raz w tygodniu (w środę po południu lub w sobotę). Każdego roku kadeci biorą udział w 1–2 tygodniowym obozie szkoleniowym, podczas którego zdobywają wiedzę z zakresu: musztry, terenoznawstwa, taktyki, posługiwania się bronią oraz udzielania pierwszej pomocy. Ponad połowa czasu przeznaczona jest na trening wojskowy, pozostały czas poświęca się na zajęcia rekreacyjne (spływy kajakowe, wspinaczkę górską, żeglowanie). Ministerstwo Obrony finansuje całość przedsięwzięcia oraz zapewnia wyposażenie, tj. mundury, broń, amunicję itd.¹⁶.

Kolejną organizacją paramilitarną, której działalność skierowana jest do młodzieży, są Kadeci Wojsk Lądowych. W jej szeregach może wstąpić każdy w wieku 12–18 lat, również osoby nie uczęszczające do szkół. Na zajęciach młodzi kształcą się w zakresie: musztry, terenoznawstwa, taktyki, strzelania i udzielania pierwszej pomocy.

Podobnie jak Połączone Siły Kadetów, również ta organizacja przygotowuje letnie obozy, na których młodzież ćwiczy zdobytą wiedzę w praktyce. Podstawowa różnica między obiema organizacjami polega jednak na tym, że Kadeci Wojsk Lądowych mogą kierować najzdolniejszych uczestników do normalnych jednostek wojskowych, zamiast na tradycyjny obóz szkoleniowy. Nie są oni również zobowiązani do wstąpienia do armii po ukończeniu szkolenia. Kadeci Wojsk Lądowych są finansowani przez armię oraz korzystają z jej zaplecza logistycznego, a odbycie

¹⁴ *Edukacja obronna – Polska i Świat*, red. M. Kucharski, Łódź 2013, s. 162–163.

¹⁵ The Cadet Forces and MOD Youth Work. Guidance, gov.uk, <https://www.gov.uk/guidance/the-cadet-forces-and-mods-youth-work> [dostęp: 1.03.2019].

¹⁶ *Edukacja obronna ...*, op. cit., s. 162.

szkolenia w znacznym stopniu ułatwia wstąpienie w jej szeregi po ukończeniu nauki¹⁷.

Kolejną organizacją, która przeprowadza przeszkolenie z zakresu edukacji obronnej są Kadeci Morscy. W organizowanych przez nich zajęciach może uczestniczyć młodzież w wieku 13–18 lat, lecz istnieje również sekcja dziecięca przeznaczona dla 10–12-latków¹⁸. Organizacja oferuje szeroki wybór darmowych zajęć, takich jak: żeglowanie, pływanie na kajakach, wspinaczka górską oraz nauka obsługi komputerów.

Jej celem jest zachęcenie młodzieży do współpracy oraz zdobycia doświadczenia i uznawanych na całym świecie kwalifikacji. Poprzez zabawę i ćwiczenia praktyczne uczestnicy mają szansę nabycia przydatnych umiejętności. Po ukończeniu 18 lat wielu kadetów decyduje się pozostać w organizacji i pełnić w niej rolę instruktorów. Należy podkreślić, że podążają oni za zwyczajami i tradycjami Królewskiej Marynarki Wojennej. W całym kraju jest prawie 14 tys. młodych ludzi (w 400 jednostkach w miastach i portach), którzy są wspierani przez około 6 tys. wolontariuszy. Warto nadmienić, że Morscy Kadeci zostali objęci patronatem przez królową Elżbietę II, a funkcję ich admiranta od 1992 r. oficjalnie pełni książę Yorku.

Czwartą organizacją, która zrzesza młodzież w wieku 13–18 lat i prowadzi zajęcia z zakresu edukacji obronnej są Kadeci Powietrzni. Na organizowanych przez nich spotkaniach młodzi ludzie mają możliwość nauki powietrznych ewolucji, zdobycia wiedzy z zakresu lotnictwa oraz zwiedzenia innych krajów¹⁹. Każdego roku ponad 44 tys. kadetów i wolontariuszy bierze udział w ekscytujących wydarzeniach w ponad 900 eskadrach lotniczych w całej Wielkiej Brytanii.

Poza zdobywaniem wiedzy związanej z lotnictwem, mogą oni: grać w piłkę nożną, siatkówkę, rugby itp. Co roku organizowane są również jednotygodniowe obozy w jednostkach *Royal Air Force* (RAF), na których młodzież ma możliwość przeżycia niesamowitej przygody i wykorzystania zdobytej wiedzy w praktyce – w tym odbycia jednego lub dwóch lotów samolotem oraz doświadczenia życia w jednostkach sił powietrznych. Kadeci przygotowują się do przyszłej służby wojskowej i opanowują umiejętności niezbędne w życiu codziennym.

Wszystkie wymienione organizacje paramilitarne mają podobny cel: przekazać młodym ludziom wiedzę z zakresu edukacji obronnej oraz nauczyć ich zasad postępowania w wypadku pojawienia się sytuacji trudnej, kryzysowej.

Dodatkowo uczniowie szczególnie zainteresowani tematyką wojskową mogą w wieku 16 lat rozpocząć naukę w *Welbeck Defence Sixth Form College* (*Welbeck DSFC*), szkole średniej II stopnia, która kończy się uzyskaniem dyplomu *A-level*. Dzięki zdobytemu wykształceniu mają oni możliwość: kontynuacji nauki na uniwersytetach, przystąpienia do Sił Zbrojnych lub rozpoczęcia pracy w Ministerstwie Obrony.

Dużą wagę przywiązuje się również do wychowania fizycznego oraz aktywności w terenie. Kadeci nabywają umiejętności strzeleckie, trenują sporty wodne, takie jak kajakerstwo czy windsurfing, oraz opanowują podstawy wspinaczki i kolarstwa

¹⁷ *About Us, Army Cadet Force*, www.armycadets.com/about/faqs.aspx [dostęp: 1.03.2019].

¹⁸ *The Marine Society & Sea Cadets*, www.ms-sc.org [dostęp: 1.03.2019].

¹⁹ *Who We Are, Royal Air Force Air Cadets*, <https://www.raf.mod.uk/aircadets/who-we-are> [dostęp: 1.03.2019].

górskiego. Wraz z kolejnymi etapami szkolenia zdobywają coraz wyższe stopnie zaszerogowania, mogą również otrzymywać certyfikaty potwierdzające ich kompetencje, które są uznawane przez brytyjskie instytucje publiczne i podmioty prywatne. Dzięki działaniom o tematyce militarnej i pełnym przygód szkoleniu, kadeci mają możliwość wzięcia odpowiedzialności za podejmowane działania oraz rozwijania umiejętności, takich jak: przywództwo, samodzielność, zaradność, wytrzymałość i wytrwałość.

Warto zauważyć, że program nauczania nie kończy się po dwóch latach nauki w *Welbeck DSFC* i zdobyciu matury: cztery służby (*Taurus Squadron, Thunderer Squadron, Trojan Squadron, Typhoon Squadron*) monitorują i wspierają swoich absolwentów w czasie studiów na uniwersytecie i w profesjonalnym treningu poszczególnych rodzajów sił zbrojnych. Każdy absolwent jest zatem objęty specjalnym programem *Defence Technical Undergraduate Scheme*, po którym następuje przyjęcie do armii lub Ministerstwa Obrony.

Edukacja obronna studentów w Wielkiej Brytanii

W Wielkiej Brytanii studenci mają możliwość uczestniczenia w przeszkoleniu wojskowym w ramach pozawojskowego systemu szkolenia, które jest przeznaczone dla ochotników. Przy głównych uniwersytetach istnieją Uniwersyteckie Ośrodki Szkolenia Oficerów (*University Officer Training Center*) zajmujące się prowadzeniem takiego przeszkolenia. Należą do nich:

1. Aberdeen University Officer Training Center;
2. Birmingham University Officer Training Center;
3. Bristol University Officer Training Center;
4. Cambridge University Officer Training Center;
5. East Midlands University Officer Training Center;
6. Edinburgh University Officer Training Center;
7. Exeter University Officer Training Center;
8. Glasgow and Strathclyde University Officer Training Center;
9. Leeds University Officer Training Center;
10. Liverpool University Officer Training Center;
11. London University Officer Training Center;
12. Manchester University Officer Training Center;
13. Northumbrian University Officer Training Center;
14. Oxford University Officer Training Center;
15. Queen's University Officer Training Center;
16. Sheffield University Officer Training Center;
17. Southampton University Officer Training Center;
18. Tayforth University Officer Training Center;
19. Wales University Officer Training Center.

Wszystkie kierowane są przez oficera służby czynnej, który ma do pomocy kilku chorążych zawodowych, oficerów Armii Terytorialnej i oficerów-studentów²⁰.

²⁰ *Edukacja obronna...*, op. cit., s. 163.

Przedsięwzięcie to finansowane jest przez Ministerstwo Obrony, które jest również odpowiedzialne za opracowywanie planów szkolenia. Głównym zadaniem Uniwersyteckich Ośrodków Szkolenia Oficerów nie jest przeszkolenie oficerów, lecz podtrzymywanie obecności armii w środowisku akademickim.

Osoby do tych ośrodków są rekrutowane spośród studentów podczas pierwszego tygodnia roku akademickiego. Warunkiem ich przyjęcia jest złożenie podania, pozytywny wynik rozmowy kwalifikacyjnej oraz zdanie testu sprawności fizycznej. Wykładowcy i instruktorzy katedr są dobierani z grona oficerów kadrowych i podoficerów specjalistów, a także spośród oficerów ochotniczej rezerwy. Program szkolenia wojskowego studentów sił lądowych w Wielkiej Brytanii jest zbieżny z programami szkolenia w szkołach wojskowych. Rozpoczyna się on kursem wprowadzającym.

Szkolenie w Uniwersyteckich Ośrodkach Szkolenia Oficerów zaczyna się w październiku i trwa trzy lata. W pierwszym roku studenci kierowani są do kompanii szkolenia podstawowego. Zajęcia realizowane są dwa razy w tygodniu – w środę lub w czwartek po południu i w sobotę²¹. Program obejmuje zajęcia z: musztry, taktyki pojedynczego żołnierza, posługiwania się bronią, służby patrolowej, terenoznawstwa, działań pojedynczego żołnierza na polu walki i udzielania pierwszej pomocy medycznej. Szkolenie kończy się w kwietniu następnego roku akademickiego dwutygodniowym obozem letnim, podczas którego studenci uczeni są szeregu podstawowych umiejętności wojskowych: czytania map, pierwszej pomocy, działań pojedynczego żołnierza, posługiwania się bronią.

Punktem kulminacyjnym szkolenia letniego jest uzyskanie pozytywnej oceny *MTQ-1 (Military Training Qualification, Phase 1)*²². Zaliczenie dwutygodniowego obozu i zdobycie wiedzy wojskowej na tym poziomie pozwala wszystkim podchorążym (studentom) wziąć udział w szkoleniu podczas corocznego obozu letniego, który organizowany jest pod koniec każdego roku akademickiego. Po jego ukończeniu studenci są przydzielani do czterech plutonów o następujących specjalnościach: wojska pancerne, piechota, artyleria i wojska techniczne²³.

Studenci drugiego roku kierowani są do kompanii zawodowej, gdzie kontynuują rozwój umiejętności zdobytych wcześniej podczas pobytu w kompanii szkolenia podstawowego. W tym czasie zdobywają dalsze umiejętności taktyczne, przywódcze i kierowania. Kadeci biorą udział w taktycznych ćwiczeniach zgrywających pluton i kompanię, zapoznają się ze sprzętem i uzbrojeniem danej specjalności, doskonalą umiejętności w dowodzeniu plutonem, strzelają z broni strzeleckiej, środków artyleryjskich i czołgów. Ten etap szkolenia kończy się dwutygodniowym ćwiczeniem taktycznym oddzielnym dla każdej specjalności wojskowej, po którym następuje kwalifikacja kandydatów na oficerów. Osoby, które pozytywnie przeszły sprawdzian końcowy są kierowane na dwutygodniowy kurs oficerski do Szkoły Oficerskiej w Sandhurst. Po jej ukończeniu uzyskują stopień podporucznika²⁴.

²¹ *Ibidem*, s. 166.

²² University Officers' Training Corps, The Student Room, <https://www.thestudentroom.co.uk/showthread.php?t=397499> [dostęp: 22.03.2019].

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Edukacja obronna..., op. cit.*, s. 166–167.

W połowie drugiego roku studenci zdają egzamin składający się z pisemnej części teoretycznej i testów praktycznych. Osoby, które zdały egzamin, mogą otrzymać pierwszy stopień oficerski z przeniesieniem do ochotniczej rezerwy. Absolwenci kursów w rezerwie realizują program szkolenia bojowego wraz ze swoimi pododdziałami, według planów w dni poprzedzające dni wolne od zajęć, oraz w toku corocznych ćwiczeń trwających do 45 dni. Oficerowie, którzy ukończyli kursy i rozpoczęli służbę w regularnych wojskach, odbywają przeszkolenie w uczelniach wojskowych sił zbrojnych²⁵.

Na trzecim roku oficerowie podnoszą swoje kwalifikacje uczestnicząc w kursach, a także wspomagając proces szkolenia studentów pierwszego i drugiego rocznika. Spośród absolwentów Uniwersyteckich Korpusów Szkolenia Oficerów około 10–15% decyduje się na podjęcie służby zawodowej w jednostkach regularnych bądź w rezerwach Armii Terytorialnej²⁶.

Wojskowe szkolenie studentów w siłach morskich Wielkiej Brytanii rozpoczęło się w 1919 r. Obecnie na potrzeby marynarki w 392 pododdziałach (oddziałach) szkoli się ponad 22 tys. osób. Pierwszym etapem jest szkolenie realizowane w kadeckich oddziałach sił morskich. Funkcjonują one przy szkołach średnich i średnich specjalistycznych. Przyjmowani są do nich uczniowie w wieku 15–17 lat. Natomiast w szkoleniu według profilu inżynieryjno-technicznego uczestniczyć mogą uczniowie od 14,5 roku życia, którzy: posiadają określoną wiedzę i nawyki w zakresie dyscyplin profilujących, przeszli badania lekarskie i rozmowę kwalifikacyjną. Absolwenci kadeckich oddziałów sił morskich mogą następnie rozpoczynać szkolenie na uniwersytetach, jak i wstępować bezpośrednio do Szkoły Oficerskiej SM Dartmouth i innych uczelni wojskowych przygotowujących oficerów kadrowych sił morskich²⁷.

Studenci zakwalifikowani na kursy uniwersyteckie odbywają specjalizację według profili kadry dowódczej, personelu inżynieryjno-technicznego i administracyjno-gospodarczego regularnych sił morskich, a także według profilu kadry oficerskiej sił pomocniczych. Okres szkolenia wynosi 3–4 lata w zależności od poziomu wojskowego wykształcenia ogólnego i fachowego słuchaczy. Ogólne przeszkolenie wojskowe do służby w marynarce zajmuje około 12 miesięcy i odbywa się w Szkole Oficerskiej SM Dartmouth, na okrętach i w ośrodkach szkolenia marynarki. Do zdobycia specjalności, w tym uzyskania stopnia naukowego, może być wymagany dodatkowo kolejny rok szkolenia w uczelni cywilnej lub wojskowej. Słuchacze szkolenia ogólnego otrzymują uposażenie pieniężne oraz inne ulgi finansowe: dodatkową zapłatę za rejsy morskie, opłacony przejazd w czasie wakacji, itp. Absolwenci kursów, którzy odbywali szkolenie według profilu oficerów sił pomocniczych floty i rozpoczęli służbę we flocie handlowej, nie są poddawani przeszkoleniu wojskowemu²⁸.

Z kolei wojskowe szkolenie studentów w uniwersyteckich eskadrach lotniczych na terenie Wielkiej Brytanii rozpoczęto w 1925 r. przy uniwersytetach w Cambridge i Oxfordzie. Obecnie w 16 uniwersyteckich eskadrach lotniczych na terenie Wielkiej

²⁵ *Ibidem*, s. 167.

²⁶ *Ibidem*, s. 164.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, s. 165–166.

Brytanii szkolą się studenci z 56 uczelni wyższych. W kursach każdego roku bierze udział około 700 osób personelu latającego i 70–80 osób służb naziemnych. Słuchacze kursów oficerskich dla ochotniczej rezerwy sił powietrznych są szkoleni na podstawie dwuletniego programu szkolenia. Natomiast w przypadku regularnych sił powietrznych – trzyletniego²⁹.

Uniwersyteckie eskadry lotnicze wyposażone są w samoloty *T-MK-1 Bulldog*, a ich sztab znajduje się w Szkole Oficerskiej Sił Powietrznych w Cranwell. Każda eskadra stanowi samodzielny pododdział, posiadający etatowych instruktorów, personel inżynieryjno-techniczny i administracyjno-gospodarczy. Dowódca eskadry jest jednocześnie komendantem kursu przy uczelni. Program dla personelu latającego obejmuje 95-godzinne szkolenie w zakresie lotów, a dla rezerwistów 65-godzinne. Pierwsze samodzielne loty studenci wykonują już pod koniec pierwszego roku szkolenia. Drugi rok kończy się egzaminem teoretycznym i praktycznym, po którym część absolwentów zostaje przeniesiona do ochotniczej rezerwy sił powietrznych. Pozostali słuchacze kursu, po zdaniu wstępnego szkolenia lotniczego, doskonalą swoje umiejętności w trakcie trzeciego roku, a następnie po ukończeniu studiów odbywają przeszkolenie w Szkole Oficerskiej Sił Powietrznych w Cranwell³⁰.

Ukształtowany w Wielkiej Brytanii system szkolenia wojskowego młodzieży akademickiej jest źródłem pozyskiwania przyszłych kadr dowódczych zarówno dla rezerwowych, jak i regularnych formacji sił zbrojnych. Jednocześnie szkolenie wojskowe prowadzone jest na podstawie programów o mniejszym zakresie i większej specjalizacji, w porównaniu z programami uczelni wojskowych.

Podsumowanie

Podsumowując treść niniejszego artykułu należy stwierdzić, że przedstawione zostały jedynie wybrane formy i obszary edukacji obronnej młodzieży szkolnej i studenckiej w Wielkiej Brytanii. Warto zauważyć, że niektóre z nich są bardzo podobne w swym wymiarze i metodach do tych realizowanych w Polsce. Podobnie jak w naszym kraju, szerzej realizowana jest problematyka edukacji dla bezpieczeństwa w systemie szkolnym i uczelnianym, natomiast konkretne działania praktyczne dotyczące edukacji obronnej występują głównie poza systemem szkolnym (np. organizacje paramilitarne, Legia Akademicka itp.).

W Wielkiej Brytanii edukacja obronna jest postrzegana jako ważny proces kształcenia i szkolenia młodzieży szkolnej, niezależnie od wieku. Warto zwrócić uwagę na to, iż problem zapewnienia bezpieczeństwa ludności w sytuacji pokoju oraz w okresie kryzysu i wojny jest traktowany priorytetowo, co podkreśla fakt istnienia precyzyjnych uregulowań prawnych i organizacyjnych, obowiązujących szczególnie w obszarze ochrony ludności i obrony cywilnej. W Wielkiej Brytanii istnieje pełna świadomość konieczności angażowania młodych ludzi do działania na rzecz bezpieczeństwa państwa, np. zachęcając ich finansowo do wstąpienia do armii.

²⁹ *Ibidem*, s. 168.

³⁰ *Ibidem*, s. 168–169.

Ważne miejsce w systemie edukacji obronnej ogrywa edukacja patriotyczno-obywatelska, która jest postrzegana jako dziedzina kształcenia i szkolenia młodzieży szkolnej i studentów, która w istotny sposób przyczynia się do rozwoju bezpieczeństwa i obronności w społeczeństwie Wielkiej Brytanii.

Bibliografia

- About US, Army Cadet Force*, www.armycadets.com/about/faqs.aspx [dostęp: 1.03.2019].
- Badgers (ages 7–10)*, St John Ambulance, <http://www.sja.org.uk/sja/young-people/badgers-ages-7-10.aspx> [dostęp: 7.05.2019].
- Chmielecki M., *Edukacja dla bezpieczeństwa w szkole wyższej – zagrożenia, wyzwania, szanse*, „Zeszyty Naukowe AON” 2016, nr 1.
- Edukacja obronna – Polska i Świat*, red. M. Kucharski, Łódź 2013.
- Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław 1969.
- Koziej S., *Koncepcja wspólnego bezpieczeństwa w Europie a obronność Polski*, [w:] *Wystarczalność obronna*, red. P. Sienkiewicz, Warszawa 1996.
- Kucharski M., *Edukacja obronna*, Warszawa 2002.
- Leksykon obronności. Polska i Europa*, red. M. Huzarski, J. Wotejszo, Warszawa 2014.
- Marczuk K.P., *Problemy bezpieczeństwa wewnętrznego w Wielkiej Brytanii*, [w:] *Problemy bezpieczeństwa wewnętrznego w wybranych państwach*, red. S. Sulowski, Warszawa 2013.
- Mullaney C., *The Unforgiving Minute: A Soldier’s Education*, New York 2010.
- Ryan M., *Army Cadet Force*, London 2009.
- Sadowski M., *Safe Is Not Enough: Better Schools for LGBTQ Students (Youth Development and Education Series)*, Cambridge 2016.
- Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej. Strategia sektorowa do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009.
- The Cadet Forces and MOD Youth Work. Guidance, gov.uk, <https://www.gov.uk/guidance/the-cadet-forces-and-mods-youth-work> [dostęp: 1.03.2019].
- The Marine Society & Sea Cadets, www.ms-sc.org [dostęp: 1.03.2019].
- Tomaszewski A., *Obronność w teorii i praktyce*, [w:] *Obronność jako dyscyplina naukowa*, red. A. Polak, K. Krakowski, Warszawa 2015.
- Tomaszewski J., *Wybrane aspekty polityki bezpieczeństwa Wielkiej Brytanii*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 36.
- University Officers’ Training Corps, The Student Room, <https://www.thestudentroom.co.uk/showthread.php?t=397499> [dostęp: 22.03.2019].
- Walasiak S., *Edukacja obronna w kształtowaniu świadomości obronnej młodzieży akademickiej – raport z badań*, „Zeszyty Naukowe AON” 2016, nr 1.
- Who We Are, Royal Air Force Air Cadets, <https://www.raf.mod.uk/aircadets/who-we-are> [dostęp: 1.03.2019].
- Why PSHE matters*, PSHE Association, <https://www.pshe-association.org.uk/what-we-do/why-pshe-matters> [dostęp: 5.05.2019].

*Edukacja obronna młodzieży szkolnej i studentów
w Wielkiej Brytanii*
Streszczenie

Edukacja obronna wpływa zarówno na kształt przyszłych postaw obywatelskich, jak i na potencjał obronny, decydując o sile i potędze państwa. Artykuł dotyczy edukacji obronnej młodzieży szkolnej i studentów w Wielkiej Brytanii. Jego celem jest przedstawienie wybranych form i obszarów edukacji obronnej młodzieży szkolnej i studentów oraz wskazanie przy tym na pewne podobieństwa i różnice. W Wielkiej Brytanii edukacja obronna jest postrzegana jako ważny proces kształcenia oraz szkolenia młodzieży. Ponadto odgrywa szczególną rolę w kształtowaniu postaw patriotyczno-obywatelskich młodych ludzi.

Słowa kluczowe: zagrożenia, obronność, edukacja obrona, młodzież szkolna, studenci

*Defensive Education of School-aged Children, Teenagers
and Students in the UK*
Abstract

Defensive education influences the shape of future civic attitudes as well as defense potential, deciding about the strength and power of the state. The content of the article concerns defensive education of school youth and students in Great Britain. The aim of the article is to present selected forms and areas of defense education of school youth and students, and to indicate at the same time some similarities and differences. In Great Britain, defensive education is seen as an important educational and training process for school youth. In addition, it plays a special role in shaping young people's patriotic and civic attitudes.

Key words: threats, defense, education defense, school youth, students

*Verteidigungsbildung der Schüler und Studenten
von Großbritannien*
Zusammenfassung

Die verteidigungsbezogene Ausbildung beeinflusst sowohl die Form der künftigen staatsbürgerlichen Gesinnung, aber auch das Verteidigungspotenzial, sie ist entscheidend hinsichtlich der Kraft und der Macht eines Staates. Der Artikel bezieht sich auf die verteidigungsbezogene Bildung der Schüler und Studenten von Großbritannien. Sein Ziel ist die Darstellung ausgewählter Formen und Gebiete der verteidigungsbezogenen Bildung der Schüler und Studenten und Angabe bestimmter Ähnlichkeiten und Unterschiede. In Großbritannien wird die verteidigungsbezogene Bildung als wichtiger Bildungs- und Schulungsprozess der Jugend betrachtet. Überdies spielt sie eine besondere Rolle in der Gestaltung der patriotisch – staatsbürgerlichen Einstellung der jungen Leute.

Schlüsselwörter: Risiken, Verteidigung, verteidigungsbezogene Bildung, Schüler, Studenten

*Военная подготовка школьников и студентов
в Великобритании*

Резюме

Военная подготовка влияет как на формирование гражданской позиции, так и на оборонный потенциал, силу и мощь государства. В статье рассмотрены вопросы связанные с военной подготовкой школьников и студентов в Великобритании. В исследовании рассмотрены выбранные формы и области военной подготовки школьной молодежи и студентов, а также указаны некоторые сходства и различия между ними. В Великобритании военная подготовка, рассматривается как важный процесс воспитания и обучения молодежи. Кроме того, она играет особую роль в формировании патриотической и гражданской позиций молодежи.

Ключевые слова: угрозы, оборона, военная подготовка, школьники, студенты